

Currículum a l'ESO

Aquest document conté els apartats següents:

- A. Assignació horària de les matèries
- B. Estratègies didàctiques pròpies i projectes didàctics propis de centre
 - B.1. Estratègies didàctiques i projectes didàctics propis que no requereixen autorització del Departament
 - B.2. Estratègies didàctiques i projectes didàctics propis que requereixen autorització del Departament
 - B.3. Durada mínima dels projectes o de la implementació de les estratègies
- C. Especificacions sobre diverses matèries
 - C.1. Llengua i literatura: lectures
 - C.2. Llengües estrangeres a l'ESO
 - C.3. Ciències de la naturalesa
 - C.4. Educació eticocívica
- D. Currículum optatiu
 - D.1. Currículum optatiu a 1r, 2n i 3r d'ESO
 - D.2. Matèries optatives específiques a 4t d'ESO
- E. Treballs de síntesi (1r, 2n i 3r d'ESO)
- F. Projecte de recerca (4t d'ESO)
 - F.1. Característiques generals del projecte de recerca
 - F.2. Organització del projecte de recerca
 - F.3. Avaluació del projecte de recerca en el context del bloc de matèries optatives

A. Assignació horària de les matèries

L'assignació horària mitjana setmanal de les matèries que s'estableix en l'annex 4 del [Decret 143/2007](#), de 26 de juny, pel qual s'estableix l'ordenació dels ensenyaments de l'educació secundària obligatòria (DOGC núm. 4915, de 29.6.2007; correcció d'errades en el DOGC núm. 5515, pàg. 89641, de 27.11.2009), modificat pel [Decret 51/2012](#), de 22 de maig, de modificació del Decret 143/2007, de 26 de juny, pel qual s'estableix l'ordenació dels ensenyaments de l'educació secundària obligatòria, és la següent:

CURSOS	1r	2n	3r	4t
Llengua catalana i literatura	3	3	3	3
Llengua castellana i literatura	3	3	3	3
Llengua estrangera	3	3	3	3
Matemàtiques	3	4	3	4
Ciències de la naturalesa	3	3	4	-
Ciències socials, geografia i història	3	3	3	3
Educació física	2	2	2	2
Tecnologies	2	2	2	-
Educació visual i plàstica	-	3	1	-
Música	3	-	1	-
Educació per a la ciutadania i els drets humans	-	-	1	-
Educació eticocívica	-	-	-	1
Religió / Activitats d'atenció educativa	2	1	1	1
Matèries optatives	2	2	2	-
Matèries optatives específiques	-	-	-	9**
Tutoria	1	1	1	1
Treball de síntesi*	(1)	(1)	(1)	-
Projecte de recerca	-	-	-	(1)
TOTAL	30	30	30	30

*El treball de síntesi i el projecte de recerca, en cas que s'organitzin de manera extensiva, s'han de dur a terme dins l'horari de les matèries.

**A quart d'ESO, l'alumne ha de cursar tres matèries optatives específiques a raó de tres hores setmanals d'entre les següents: biologia i geologia, física i química, educació visual i plàstica, música, tecnologia, informàtica, llatí i segona llengua estrangera.

B. Estratègies didàctiques pròpies i projectes didàctics propis de centre

D'acord amb l'article 17 del [Decret 102/2010](#), de 3 d'agost, d'autonomia dels centres educatius (DOGC núm. 5686, de 5.8.2010), i l'annex 5 del Decret 143/2007, de 26 de juny, pel qual s'estableix l'ordenació dels ensenyaments de l'educació secundària obligatòria (DOGC de 29.6.2007), els centres poden establir projectes interdisciplinaris o globalitzats que requereixin una organització horària de les matèries diferent de la que s'estableix amb caràcter general, que reorganitzin l'assignació de continguts a les diverses matèries, que impliquin agrupacions en àmbits o que suposin la implementació de determinats mètodes pedagògics. Aquestes estratègies didàctiques pròpies o projectes didàctics propis s'han d'adoptar a proposta del claustre i amb l'aprovació del consell escolar o, si escau, del titular del centre, a l'empara de l'article 23.8 del Decret 143/2007 esmentat.

Així, cal recordar que l'estàndard de distribució horària de les matèries és el que està fixat a l'annex 4 del Decret 143/2007, de 26 de juny, pel qual s'estableix l'ordenació dels ensenyaments de l'educació secundària obligatòria (vegeu-ne el contingut en l'apartat A d'aquest document).

B.1. Estratègies didàctiques i projectes didàctics propis que no requereixen autorització del Departament

Les propostes de modificacions horàries en els tres primers cursos de l'etapa no requereixen l'autorització del Departament si es respecten els requisits següents:

- L'assignació global de les hores de cada matèria de primer a tercer que es fixa en l'annex 3 del Decret 143/2007, de 26 de juny, pel qual s'estableix l'ordenació dels ensenyaments de l'educació secundària obligatòria.
- En cadascun dels tres primers cursos d'ESO tots els alumnes han de fer les matèries següents: llengua catalana i literatura; llengua castellana i literatura (i aranès a la Vall d'Aran); ciències de la naturalesa; ciències socials, geografia i història; educació física; llengua estrangera, i matemàtiques.
- Les matèries educació visual i plàstica, música, tecnologies, educació per a la ciutadania i els drets humans, i religió no s'han d'impartir necessàriament en cada un dels tres primers cursos.
- Si no se supera el nombre màxim de matèries que cada alumne pot cursar simultàniament. Respecte a això, es recorda que a primer i a segon curs d'ESO el nombre de matèries cursades per l'alumne no ha de superar en dues les de l'últim cicle d'educació primària. Per tant, l'alumne podria cursar un màxim de deu matèries simultàniament. Cal tenir en compte que en aquest còmput no s'inclou

la religió i que el conjunt de matèries optatives de cada curs es computa com una única matèria.

- L'oferta optativa en el total dels tres primers cursos ha d'incloure una segona llengua estrangera, la cultura clàssica i l'emprenedoria.
- L'horari setmanal de l'alumne és de 30 hores.

Quan els projectes didàctics propis o les estratègies didàctiques pròpies reuneixin els requisits anteriors, el centre pot acordar-los, i els ha de comunicar als serveis territorials o, a la ciutat de Barcelona, al Consorci d'Educació, només a efecte de coneixement.

B.2. Estratègies didàctiques i projectes didàctics propis que requereixen autorització del Departament

Les estratègies didàctiques pròpies que impliquin una alteració en l'assignació global de les hores de cada matèria en el conjunt de l'etapa (tot respectant els mínims per matèria fixats en l'annex 5 del Decret 143/2007), que augmentin el nombre màxim de matèries que es poden cursar simultàniament respecte de les que determina el Decret 143/2007, o que no reuneixin algun dels requisits esmentats a l'apartat B.1 d'aquest document han de tenir l'autorització del Departament d'Ensenyament abans que s'apliquin al centre. Aquesta autorització es tramita així:

Un cop acordada l'estratègia o el projecte pels òrgans competents del centre (article 17.2 del Decret 102/2010), la direcció o, si escau, la titularitat del centre, ha de trametre a la direcció dels serveis territorials o, a la ciutat de Barcelona, al Consorci d'Educació, la sol·licitud d'autorització acompanyada de:

- la descripció dels aspectes del projecte que suposin canvis en l'organització horària establerta amb caràcter general o de qualsevol altre dels requisits esmentats a l'apartat B.1;
- la memòria justificativa en què s'argumenti la idoneïtat del canvi plantejat;
- la relació i descripció dels instruments previstos de seguiment i d'avaluació del projecte;
- el certificat d'aprovació de la proposta de projecte o estratègia per part del claustre i del consell escolar.

Per als projectes que s'iniciïn el curs 2013-2014, el termini de presentació de les sol·licituds d'autorització finalitza el 8 de març de 2013. La direcció dels serveis territorials o la gerència del Consorci d'Educació de Barcelona, a la vista de l'informe emès per la Inspecció d'Educació emetrà la resolució d'autorització o de desestimació. Transcorregut el termini d'un mes des de la presentació de la sol·licitud als serveis territorials o, a la ciutat de Barcelona, al Consorci d'Educació sense que s'hagi produït cap actuació administrativa, la proposta del centre s'entendrà estimada.

B.3. Durada mínima dels projectes o de la implementació de les estratègies

En tots els casos, els projectes didàctics propis o la implementació d'estratègies didàctiques pròpies han de dur-se a terme durant un període de quatre cursos per tal

que la proposta coincideixi amb la durada d'una promoció d'alumnes des de 1r fins a 4t d'ESO, amb la possibilitat de pròrroga un cop avaluat i ratificat el projecte pel centre i, quan escaigui, pel Departament d'Ensenyament.

C. Especificacions sobre diverses matèries

C.1. Llengua i literatura: lectures

En els dos primers cursos de l'ESO la finalitat principal de la literatura és desvetllar en els alumnes el gust per la lectura, mitjançant la qual es potencia la capacitat de comprensió, l'arrelament de la persona en la tradició del país i l'obertura de la ment al món de la cultura. Cal triar obres que connectin amb la sensibilitat juvenil i amb les seves experiències i interessos.

A tercer i a quart cursos la literatura ha d'incorporar autors clàssics, dels quals cal llegir obres senceres, si són adequades a la competència lectora dels alumnes, o bé fragments o adaptacions. Cal alternar els autors del cànon amb altres d'actuals i, si és possible, encara vius, que puguin servir de models literaris pròxims i a l'abast. En aquests dos cursos, al costat de l'educació del gaudi per la lectura s'han de perfeccionar les capacitats de comprensió i d'expressió lingüística per mitjà dels bons models d'escriptura. Cal deduir de la lectura les convencions literàries i practicar el comentari d'obra i de text, fent de la literatura un mitjà per aconseguir un aprenentatge interdisciplinari.

Els departaments de llengua han de potenciar l'autonomia lectora dels alumnes i el gust per la lectura dins i fora de l'aula. El nombre mínim de lectures per treballar en el marc pedagògic de l'aula, en cada curs de l'etapa, és de tres obres de literatura catalana i tres obres de literatura castellana. Les obres que cal llegir les trien l'àmbit i les persones responsables de la programació d'aquestes matèries. Les lectures seleccionades han de constar en la programació didàctica i s'han de fer públiques, conjuntament amb la llista de llibres de text, abans del 30 de juny anterior al començament de cada curs.

C.2. Llengües estrangeres a l'ESO

Atesa la necessitat de garantir un aprofitament màxim de les hores de contacte de l'alumne amb la llengua estrangera, aquesta ha de ser el vehicle principal de comunicació no sols durant el desenvolupament de les tasques d'aprenentatge sinó en qualsevol moment que requereixi una interacció de caire funcional dins l'aula.

La possibilitat de disposar de grups reduïts en una part de les hores comunes de llengua estrangera permet programar tasques d'aprenentatge en aquesta part de l'horari lectiu que incideixen molt especialment en el desenvolupament de les competències d'expressió i interacció oral.

C.3. Ciències de la naturalesa

En el tercer curs la matèria de ciències de la naturalesa podrà desdoblarse en biologia i geologia, per un costat, i en física i química, per un altre. Aquest desdoblament pot consistir a impartir una de les disciplines en el primer quadrimestre i l'altra en el segon, o bé impartir-les simultàniament al llarg del curs. En l'avaluació final de curs, i a efecte de promoció, la matèria mantindrà el seu caràcter unitari.

C.4. Educació eticocívica

La matèria d'educació èticocívica de 4t curs s'ha d'assignar a professors que reuneixin els requisits per impartir filosofia. En cas que això no sigui possible, la direcció del centre l'ha d'assignar a professors que reuneixin els requisits per impartir geografia i història.

D. Currículum optatiu

El centre ha d'organitzar el currículum optatiu de l'alumne des d'una visió global, no fragmentada.

En començar el curs, el centre ha d'informar els alumnes de l'oferta programada de matèries optatives. L'alumne ha d'escollir el seu currículum optatiu amb l'ajut del tutor, a partir de l'oferta i de les condicions d'organització del centre.

D.1. Currículum optatiu a 1r, 2n i 3r d'ESO

Cada centre podrà proposar matèries optatives en els cursos de primer a tercer d'ESO dins el marge horari establert per tal de reforçar o ampliar les matèries del currículum, o bé pot utilitzar aquest marge horari per ampliar la dedicació horària d'alguna matèria del currículum, amb la finalitat de millorar l'assoliment de les competències bàsiques i promoure l'èxit escolar dels alumnes.

En especial, els centres han de prioritzar l'assoliment per part dels alumnes de la competència comunicativa lingüística i de la competència matemàtica en tots els àmbits o dimensions.

L'organització temporal (trimestral, quadrimestral, anual o d'altres) de les matèries optatives és criteri del centre, si bé durant el període en què l'alumne cursi cadascuna de les matèries optatives n'ha de cursar un mínim de dues hores setmanals.

En l'avaluació de final de curs, l'equip docent ha d'atorgar, per a cada alumne, una qualificació del bloc de matèries optatives. Aquesta qualificació s'ha d'obtenir com a mitjana aritmètica, arrodonida fins a les unitats, de la qualificació del treball de síntesi, d'una banda, i de la qualificació aportada pels professors de les matèries optatives cursades per l'alumne al llarg del curs, de l'altra. A efecte de promoció, el bloc de matèries optatives s'ha de considerar com una única matèria.

Dins de l'oferta de matèries optatives els centres han d'oferir una segona llengua estrangera i la cultura clàssica, que en el global dels tres cursos han de tenir una assignació mínima de 105 hores i 35 hores, respectivament. A tercer curs els centres han d'oferir la matèria d'emprenedoria, amb una assignació mínima de 35 hores, per tal d'afavorir l'orientació i l'autoconeixement de l'alumne en les seves opcions d'estudis posteriors.

Amb caràcter general, cal limitar l'elecció de l'alumne per alguna matèria optativa quan no hi hagi un mínim de 10 alumnes per cursar-la. Queden excloses d'aquesta limitació les matèries optatives de segona llengua estrangera i de cultura clàssica.

L'opció de segona llengua estrangera constitueix un pla per a tota l'etapa, i l'opció de l'alumne és per al conjunt de l'oferta. Atès aquest caràcter de continuïtat, el centre – d'acord amb l'avaluació inicial de l'alumne – ha d'informar i orientar els alumnes que

consideri que poden seguir aquests estudis. Això inclou la possibilitat que, amb els criteris que el centre determini, un alumne s'incorpori a la segona llengua estrangera en un moment diferent de l'inici de la matèria. En casos excepcionals, i en vista de l'evolució acadèmica, si es considera més adient que un alumne que havia triat l'opció per la segona llengua estrangera cursi unes altres matèries optatives diferents, la direcció del centre en podrà autoritzar el canvi.

La matèria optativa de cultura clàssica s'atribueix als professors que reuneixin els requisits per impartir grec i llatí.

La matèria optativa d'emprenedoria s'atribueix prioritàriament als professors que reuneixin els requisits per impartir ciències socials, geografia i història o economia.

D.2. Matèries optatives específiques a 4t d'ESO

D'acord amb el Decret 143/2007, a 4t curs, cada alumne ha de cursar tres matèries optatives específiques d'entre les següents:

- Biologia i geologia
- Educació visual i plàstica
- Física i química
- Informàtica
- Llatí
- Música
- Segona llengua estrangera
- Tecnologia

Els centres d'una línia han d'oferir un mínim de quatre matèries optatives específiques; els centres de dues o més línies n'han d'oferir un mínim de sis.

Els centres poden organitzar l'oferta de matèries optatives específiques en itineraris, és a dir, amb les matèries agrupades en diferents opcions coherents amb les diverses opcions laborals o d'estudis posteriors que vulguin fer els alumnes.

Els centres han d'orientar l'alumne perquè l'elecció de matèries optatives específiques serveixi per consolidar-ne els aprenentatges bàsics o perquè li puguin ser útils per a estudis posteriors o per incorporar-se a l'àmbit laboral.

En l'avaluació de final de curs cadascuna de les tres matèries optatives específiques que ha cursat l'alumne té una qualificació diferenciada.

Si el centre opta per fer un projecte didàctic propi amb una oferta més àmplia de matèries optatives a 4t curs, ha de disminuir les hores de les matèries comunes o de les optatives específiques, respectant sempre els horaris mínims de l'annex 5 del Decret 143/2007, i prèvia planificació d'una estratègia didàctica pròpia, tal com estableix l'article 17 del Decret 102/2010. L'avaluació final de les matèries optatives no específiques que s'ofereixen dins un projecte o una estratègia didàctica propis del centre s'ha d'incloure dins la qualificació global del bloc de matèries optatives que s'explicita en l'apartat referit al projecte de recerca d'aquest document.

Amb caràcter general, es limita l'elecció de l'alumne per alguna matèria optativa quan no hi hagi un mínim de deu alumnes per cursar-la. Queden excloses d'aquesta limitació les matèries optatives de segona llengua estrangera i de llatí.

E. Treballs de síntesi (1r, 2n i 3r d'ESO)

El treball de síntesi és format per un conjunt d'activitats d'ensenyament i aprenentatge que impliquen una feina interdisciplinària que afavoreix la integració de coneixements i del treball en equip, tant per part dels alumnes com dels professors. Aquestes activitats estan concebudes per avaluar si s'han assolit, i fins a quin punt, els objectius que té establerts el centre en la seva programació i, en particular, els objectius hi ha establerts en les diverses matèries del currículum. Durant el treball de síntesi l'alumne ha de demostrar prou capacitat d'autonomia en l'organització del seu treball individual, i també de cooperació i col·laboració en el treball en equip.

L'alumne ha de fer un treball de síntesi en cadascun dels tres primers cursos de l'etapa.

L'equip de professors ha de programar un seguit d'activitats interdisciplinàries relacionades amb diferents matèries del currículum comú de l'alumne. No és necessari que en cada treball de síntesi hi hagi activitats associades a cadascuna de les matèries. En canvi, sí és essencial que les diferents activitats siguin significatives per al tema que es treballa i que no constitueixin un seguit de propostes deslligades, sinó un tot coherent.

Amb aquestes activitats es pretén ordenar un seguit de situacions en què l'alumne aplicarà, de manera pràctica, els coneixements i les habilitats adquirits durant un llarg període d'aprenentatge, a fi de trobar solucions als problemes plantejats.

En l'organització d'aquest treball s'ha de tenir en compte l'assignació d'un professor de l'equip docent que el tutoritzi. Orientativament, s'ha d'assignar un tutor per cada dos o tres equips de quatre o cinc alumnes. El tutor del treball de síntesi s'encarrega de fer-ne el seguiment i l'orientació.

El treball de síntesi admet diverses formes organitzatives: de manera intensiva, concentrant totes les activitats en un període que pot oscil·lar entre els tres i els cinc dies, o bé de manera extensiva. En aquest segon cas, es pot dur a terme al llarg d'una part del curs o de tot el curs dins l'horari de les matèries.

Cal fer una avaluació integrada de l'assoliment dels objectius de les diferents activitats s'han de desenvolupar en el treball de síntesi, tant les de treball individual com les de treball en equip. La qualificació del treball de síntesi es computa dins de la qualificació del bloc de matèries optatives, en els termes que s'indiquen en l'apartat D.1 sobre el currículum optatiu de 1r, 2n i 3r d'ESO d'aquest document.

F. Projecte de recerca (4t d'ESO)

En el quart curs tots els alumnes han de fer un projecte de recerca en equip. L'objectiu del projecte de recerca és contribuir al desenvolupament de les competències bàsiques de l'ESO i, especialment, de la competència d'aprendre a aprendre i de la competència d'autonomia i iniciativa personal.

F.1. Característiques generals del projecte de recerca

El projecte està constituït per un conjunt d'activitats de descoberta i recerca realitzades per l'alumne, entorn d'un tema escollit i acotat, en part, per l'alumne mateix i sota el guiatge dels professors. Al llarg del projecte, l'alumne ha de demostrar capacitat

d'autonomia i iniciativa en l'organització del treball individual, i també de responsabilitat, cooperació i col·laboració en el desenvolupament de projectes en comú.

El projecte de recerca consta d'una sèrie de tasques que es poden construir a partir de situacions, problemes o preguntes inicials, sobre les quals els alumnes, en grups reduïts, han de plantejar una hipòtesi o objectiu, planificar el mètode de resolució, integrar informació procedent de diverses fonts i, finalment, arribar a unes conclusions argumentades per mitjà d'un informe escrit i una breu exposició oral. Aquestes situacions inicials proposades als alumnes poden tenir un caràcter transversal, però també es poden emmarcar dins un àmbit de coneixement determinat.

A diferència del treball de síntesi dels cursos de primer a tercer, per al projecte de recerca de quart es poden dissenyar diferents models o propostes segons la tipologia dels alumnes i els seus interessos. No es tracta de comprovar fins a quin punt l'alumne ha assolit les competències bàsiques formulades en els objectius generals que s'estableixen en les diferents matèries curriculars, sinó que el projecte de recerca es pot focalitzar en un àmbit concret del currículum. També ha de tenir un caràcter més obert, que permeti comprovar el grau d'autonomia de l'alumne en la planificació de les accions a emprendre per assolir els objectius previstos i donar resposta als problemes plantejats, per mitjà del treball en equip.

L'objectiu del projecte de recerca és contribuir al desenvolupament de les competències bàsiques de l'ESO i, especialment, de la competència d'aprendre a aprendre i de la competència d'autonomia i iniciativa personal. Pel que fa a la primera competència esmentada, el projecte de recerca suposa la posada en acció de les pròpies capacitats i potencialitats que s'orienten a satisfer uns objectius, tot manejant de manera eficient recursos i tècniques del treball intel·lectual i demostrant capacitat de cooperació. Pel que fa a la segona competència, implica diverses actituds personals interrelacionades, com la responsabilitat, la perseverança, la creativitat, la capacitat de prendre decisions i de transformar les idees en accions per tal de tirar endavant projectes individuals i col·lectius.

També es posen en acció les competències comunicativa lingüística i audiovisual (amb la presentació escrita del treball i l'exposició oral), la competència en el tractament de la informació i la competència digital (amb la cerca i gestió d'informacions en diversos formats) i la competència social i ciutadana (participació, responsabilitat, presa de decisions i capacitat dialògica en el treball en equip).

Un possible enfocament de les activitats o tasques que es proposin com a projectes de recerca consisteix a seleccionar preguntes o problemes socials rellevants, ja siguin de l'entorn proper o llunyà, relacionats amb alguna disciplina o bé interdisciplinaris; preguntes o problemes que posin l'alumne en situació de fer-se noves preguntes, analitzar i valorar evidències, reflexionar críticament i avaluar les possibles solucions.

A tall d'exemple, alguns temes possibles per construir les tasques, activitats o situacions són: la preservació del paisatge tradicional de la comarca, el canvi climàtic, el treball infantil, la democràcia electrònica, joc net a l'esport, músiques del món, la casa del futur, publicitat i valors, la història de la localitat, consum i estalvi d'aigua, els residus urbans, creació d'una empresa, la pervivència del món clàssic, etc.

F.2. Organització del projecte de recerca

La realització del projecte de recerca té una durada aproximada de 35 hores lectives i es pot distribuir temporalment de manera flexible al llarg del curs o bé concentrada en un període determinat.

El projecte de recerca es pot organitzar de forma extensiva durant tot o part del curs. També es pot concentrar en sis dies (35 hores).

Si s'opta per programar el projecte de recerca de manera extensiva al llarg del curs, aquest s'ha de dur a terme dins l'horari de les matèries. Es pot associar a alguna de les matèries optatives específiques, però també es pot vincular a altres matèries, àmbits o projectes del centre. En tot cas, ha de ser una matèria on es dugui a terme un treball específic de recerca.

F.3. Avaluació del projecte de recerca en el context del bloc de matèries optatives

Cada centre ha de dissenyar els criteris d'avaluació en funció dels tipus de tasques i dels objectius de la recerca, tenint en compte que es valorarà principalment el procés global del treball realitzat i la perseverança en la consecució de les fites proposades, i no únicament els resultats obtinguts. La qualificació final, que és individual, cal que prevegi la capacitat d'autonomia per gestionar la pròpia feina, així com l'actitud de cooperació i responsabilitat en el treball en grup.

Segui quina sigui l'organització triada pel centre, cal assignar una qualificació específica a la matèria projecte de recerca. Aquesta qualificació s'incorpora, en l'avaluació final de 4t curs, a la qualificació del bloc de matèries optatives (amb exclusió de les tres matèries optatives específiques que ha hagut de cursar) que l'equip docent ha d'atorgar a cada alumne.

Aquesta qualificació del bloc de matèries optatives s'ha d'obtenir com a mitjana aritmètica arrodonida fins a les unitats de la qualificació del projecte de recerca, d'una banda, i de la qualificació aportada pels professors de les matèries optatives no específiques cursades per l'alumne al llarg del curs, de l'altra.

En el cas més habitual, l'única matèria optativa que cal considerar és la d'activitats d'atenció educativa alternatives a la religió, o bé cap matèria optativa, en el cas que l'alumne hagi optat per cursar la matèria de religió. Només és possible incloure la qualificació d'altres matèries optatives dins aquest bloc de 4t si el centre ha implementat un projecte didàctic propi en els termes previstos en l'article 23.8 del Decret 143/2007, i sempre que aquest projecte suposi el disseny d'un nou espai d'optativitat a 4t curs. A efecte de promoció, s'ha de considerar aquest bloc com una única matèria.